

Neðraskarð og Skarðskot

Norðaustasta jörð í Leirársveit, næst vestan við Efraskarð, sem var síðasta jörð í Hvalfjarðarstrandahreppi. Jarðarinnar er fyrst getið 1367, þar var hálfkirkja, og kirkjugarðsleifar sáus þar 1707. Norðvestan við bæinn, var Skarðskot, byggt þar til fyrir fáum árum. En nú sást ekki nein merki þess býlis nema í örnefnum.

Upplýsingar voru 1942 eftir Leif Þjóðbjörnssyni, þá á Akranesi, en f. og uppalinná Neðraskarði; einnig fór síðar yfir það eins og fleiri jarðir hér um slóðir, Ólafur Danielsson b. Hurðabaki, sem var viða mjög kunnugur. Skal strax geta þess, að Skeggjararlækjarnafnið, sem hér var getið, verður nú fellt úr, það er ekki til sem lifandi örnenfni, heldur aðeins í æfaornum bréfum. Sá lækur er nú nefndur Rauðilækur, og er ekki í Neðraskarðslandi.

Uppaf bænum er skarð, sem hann dregur nafn af, um það lá til forna allfjölfarin leið, begar Skarðsheiðarvegur var farinn. Talsvert austan við Skarðið, er síðar getur og bærinn dregur nafn af og Neðraskarðsá kemur úr, er gil, sem heitir Hestagil(1), það kemur úr tjörn á Vatnadal, sjá Efraskarð. Í gilinu er allhár foss, sem heitir Hestagilsfoss (2). Neðan við fossinn er fallegasti bletturinn neðan Stekkjarkasts, er síðar getur. Að sunnanverðu nær land jarðarinnar í Stein á bakka Rauðalækjar, og þar rétt hjá er vað á læknum, Rauðavað. Oddinn þar vestur af heitir Lögmannsengi(3), tilheyrir Leirárkirkju, engið er oddinn milli Rauðalækjar og Neðrakarðsá, er síðar getur. Svæðið þar uppfaf enginu milli lækjar og ár austur að Stekkjarholti og heim að túni heitir Flaga (4), talsvert af henni er nú orðið ræktað land. Stekkjarholti (5), sem er austan við Flöguna, er ekki allt í Neðraskarðslandi, nokkuð af því er í Steinsholtslandi, það er neðst í flóastykki, sem nefnt er Skarðsflói (6) og er í heinu framhaldi af Efraskarðsflóanum, sem þar var var getið. Austur af Stekkjarholti, neðarlega í Skarðsflóanum, er annar hóll, einnig á merkjum móti Steinsholti, heitir Ilhóll (7). En austan við þetta í flóanum er á merkjum lækur, sem heitir Birgislækur (8) og er móti Efraskarði.

Skarðsflóinn nær upp að Hólum (9), sem eru melhólar ofan við flóann. Í þessum hólum var kot, Hélakot (10), sem dró nafn af hólunum, ekki er vitað um byggð þar. Vestan við kottið ofan við túnið eru tveir melhólar með sérnöfnum. Sá eystri heitir Eystrihóll (11), en sá vestri Stórhóll (12). Austan við Hélakotið fellur lækur, sem dreifist niður í Skarðsflóann og heitir Hólakotslækur (13). Frá ^{la} Hólkoti er melhryggur, sem nær vestur í Skarðstún. Bezt að geta þess strax, að vestan við Stekkjarholti heitir Leynir (14).

Ofan við Hólana sem fyrr voru neindir, austan frá Hestagili og vestur að Hólakotslæk, eru flatir, sem heita Hestagilsflatir (15). Þær eru neðan við Hestagilsfossinn, sem fyrr er nefndur, en vestan við Hólakotslækinn, ofan við Hólana, er nafnlaust myrarsund, sem nær vestur að Neðraskarösá (í daglegu tali nefnd Skarösá) og upp að fjallgrótum. Upp af Hestagilsflötum er grjótkast, nefnt Stekkjarkast (16), og neðanundir því er hlaðin stekkur úr tému grjóti; er sagt, að barna hafi verið geifastekkur áður fyrr. Geiturnar hafi verið stíðar, barna milli giljanna. Upp af Stekkjarkastinu, vestan við Hestagilið, er graslaut, sem heitir Stekkjarlaut (17), og vestur af henni eru þrjár melbungur, sem eru skornar sundur af lækjum, er allir koma saman undir melunum og mynda þar Hólakotslækinn. Þessar bungur eru nafnlausar. En vestan í þessum melum eru klettar, ávalir að austan, en brattir að vestan, og heita Bæjarklettar (18). Vestan við Stekkjarkastið, neðan við Melbungurnar, er lítil graslaut með griðarstórum steini, sem nefndu er Einbúi (19).

Vestur af Bæjarklettum er dalur, sem heitir Bæjardalur (20). Vestast í honum er lækur, sem heitir Bæjardalslækur (21) og rennur í Neðriskarösá. Milli lækjarins og árinnar er melhryggur, sem heitir Götuhruggur (22). Þar liggur gatan upp og inn yfir heiðin sem fyrr var getið. Neðriskarösá (23). Kemur upp undir Bleikafelli, er síðar getur, rennur niður vestan við Neðraskarö og Skarðskot, austan við Hávarstaði, vestan Melkots og í Leirá.

Upp með Neðriskarösá nokkuð ofan við Bæjarklettum er laut í Götuhrugginn, sem heitir Berjalaut (24). Síðan nær Götuhruggurinn upp í háan ávalan klett, sem er í brattri skriðu við ána og heitir Götuklettur (25). Fyrsta skriðan, sem farið var upp, het Brattaskriða (26). Út frá Götuhrugg er melskriða, sem hallar til aqsturs. Austan við hana er stór grasdalur, sem heitir Seldalur (27). Austast í honum er griðarstór klettur, sem heitir Seldalsklettur (28), og undir honum eru smárústir. Frá Seldalskletti að austan er örmjór melrenningur. Austan við hann er annar dalur, mjór en langur. Hann nær alla leið úr Stekkjarlaut og upp undir Syðrihnúk í Efraskarðslandi. Þarna fyrir ofan báða dalina, Seldalinn og þennan sem er nafnlaus. Alla leið frá Hnúkum í Efraskarðslandi og vestur að Neðriskarösá heitir Seldalsbrún (29). Ofan frá Hnúkum kemur gil, sem fellur milli þeirra og í Neðriskarösá innan við Götuklett, það heitir Hnúksgil (30). Við þetta gil var jafnan að á leiðinni upp.

Neðri-Skarösá á upptök sín sunnan við háskaröið undir Bleikafelli (31). Neðan við Bleikafell eru þverhníptir klettar, sem heita Littlaskessusæti (32). Ekki eru til neinar sagnir um, að skessan hafi tyllt sér þar, en vel má það vera fyrir því. Skarðið (33), sem bærnir draga nafn af og oft hefur verið getið, er milli

3.

Bleikafells að austan og Snóksfjalls (34) að vestan .Á því fjalli eru tveir klettahnúkar ,sem nefndir eru Litlisnókur (35) og Stórisnókur (36). Vestur af þessum hnúkum kemur gil niður ,sem [REDACTED] Strákagil (37) heitir . Austan við það suðaustan í Snóksfjalli eru lítt grónar skriður ofantil, en fyrir neðan þær er snarbrött vellendisbrekka ,sem heitir Fagrabrekka (38). Austur af henni við [REDACTED] Neðriskarðsá [REDACTED] eru klettar ,sem heita Fögrubrekkuklettar (39) . Fyrir neðan Fögrubrekku er [REDACTED] melrenningur [REDACTED] og þar niður af heitir Dýjamýri (40) . Í [REDACTED] henni út við Strákagil, er gríðarmikið dýjaflæmi ,sem heitir Skarðskotsdý (41) Dýjamýrin nær alla leið niður að Stekkjarholti (42), sem er vestur af Skarðskotstúni (43). Tunga (44) heitir suðvestur frá túninu milli árinnar og Stekkjarholts, nú orðið að túni . Vestan undir Stekkjarholti er Skarðskotsstekkur (45). Neðan við Stekkinn og Stekkjarholtið eru sundurslitin smáholt fram á Múlann.Upp af Hévarstöðum.

Bæjardalslækurinn, sem fyrr var nefndur ,rennur um túnin á bæjunum og í [REDACTED] Neðriskarðsá nokkuð neðar. Neðsti tanginn, þar sem þeir mætast, heitir Hólmi (46). Í Hólmanum voru smáhólar, sem nú eru horfnir. Austast í túninu vestur frá Hólunum var nefnt Gerði (47). Sunnan í brekkunni undir [REDACTED] Hólunum, sem liggja heim að túni, var stór nátthagi. Falleg brekka grasigróin sunnan í hólunum alla leið frá túni og út í Hólkot heitir Hólabrekka (48) .

Stafrófsskrá yfir Neðriskarðs örnefni.

Berjalaut	24	Lögmannsengi	3
Bleikafell	31	Neðra-Skarðsá	23
Brattaskriða	26	Seldalsbrún	29
Byrgislækur	8	Seldalsklettur	28
Bæjardalslækur	[REDACTED] 21	Seldalur	27
Bæjardalur	[REDACTED] 20	Skarð	33
Bæjarklettar	18	Skarðsflói	6
Dýjamýri	[REDACTED] 40	Skarðskotsdý	41
Einbúi	19	Skarðskotsstekkur	45
Eystrihóll	11	Skarðskotstún	43
Flaga	4	Snóksfjall	34
Fagrabrekka	38	Stekkjarholt	[REDACTED] 5
Fögrubrekkuklettar	39	Stekkjarholt	42
Gerði	47	Stekkjarkast	16
Götuhryggur	22	Stekkjarlaut	17
Götuklettur	25	Stórhóll	12
Hestagil	1	Stóri-Snókur	36
Hestagilsflatir	16	Strákagil	37
Hestagilsfoss	2	Tunga	44
Hnúksgil	30		
Hólabrekka	48		
Hólkot	10		
Hólkotslækur	13		
Hólar	9		
Hólmi	46		
Ilhóll	9		
Leynir	14		
Litla-Skessasæti	32		
Litlisnókur	35		